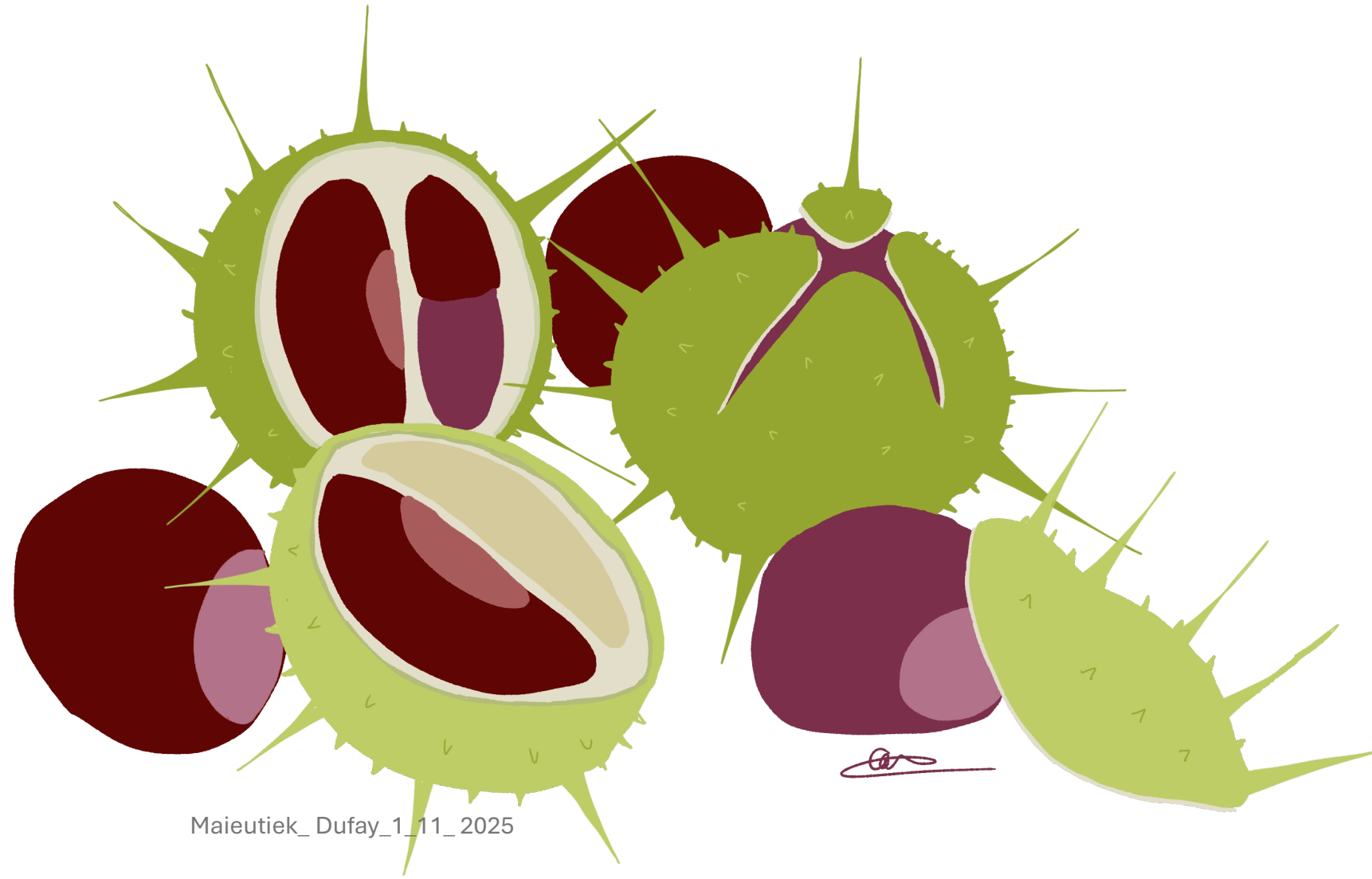

Filosofie van het lichaam

Petra Bolhuis

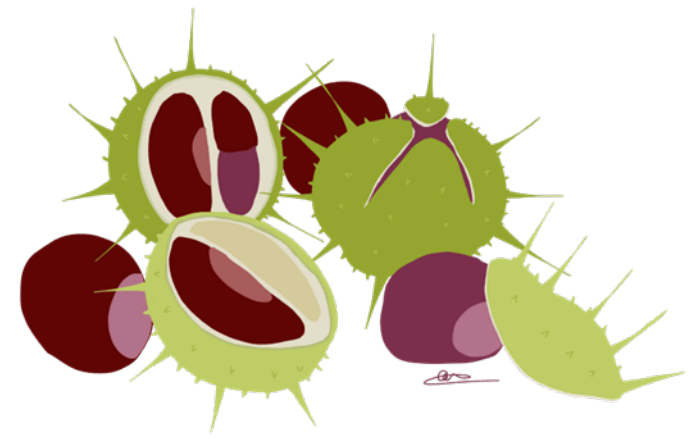
www.maieutiek.nl

2025

Inhoud

- Lezing 10.00-11.00
- 11.00-11.30 Koffie pauze
- 11.30 – 12.30 Gesprek in groepjes
- 12.30-13.30 Lunch
- 13.30-14.30 Afsluiting plenair

Filosofie en het lichaam

Zolang de westerse filosofie haar vrijheid zocht door een scheiding tussen lichaam en geest te maken, stond het thema van het **'ik denk'** centraal. Filosofen als Plato (rond 400 v.Chr.) en Descartes (16e-17e eeuw) zijn hier bekende voorbeelden van.

De ziel en de daimon werden gezien als entiteiten die los van het lichaam bestonden. Het lichaam werd zelfs omschreven als 'een graf'.

In 1945 was Merleau-Ponty een van de eersten die de aandacht weer op het lichaam richtte. Hij beschouwde het lichaam als de belichaamde ervaring waar we niet los van kunnen staan.

Begin deze eeuw benaderden Swaab en Dennett ons bijna als pure materie met werken als 'Wij zijn ons brein' en 'The Selfish Gene'.

Tegenwoordig zien we de opkomst van het nieuw materialisme; Bennett schrijft hierover in 'Vibrant Matter'.

Al deze benaderingen zijn 'omvattende verhalen', waarvoor ik de term '*narratief*' gebruik.

Wat wordt er bedoeld met een narratief?

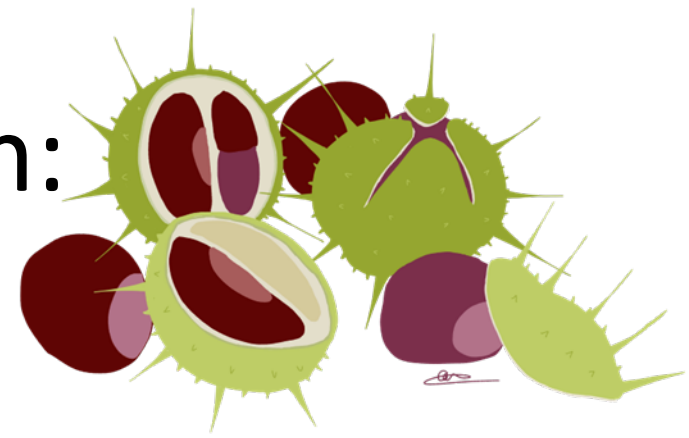
- Narratief is niet hetzelfde als een verhaal of betoog. Dat suggereert namelijk dat we het zomaar zouden kunnen veranderen. Michel Foucault laat juist zien dat de wereld waarin wij opgroeien en leven ons zodanig bepalen dat wij daar nooit meer volledig buiten kunnen gaan staan.
- Het narratief is het verhaal dat ons vormt. Het doet dat ook via de straten, gebouwen, wetenschapsmethoden, gewoonten, rituelen, waarden en normen. Dat alles verandert voortdurend en wij veranderen mee. Zelfs onze kritiek is een gevolg van dat verhaal. We kunnen er echter nooit uittreden.

Slatman en het verhaal van het lichaam

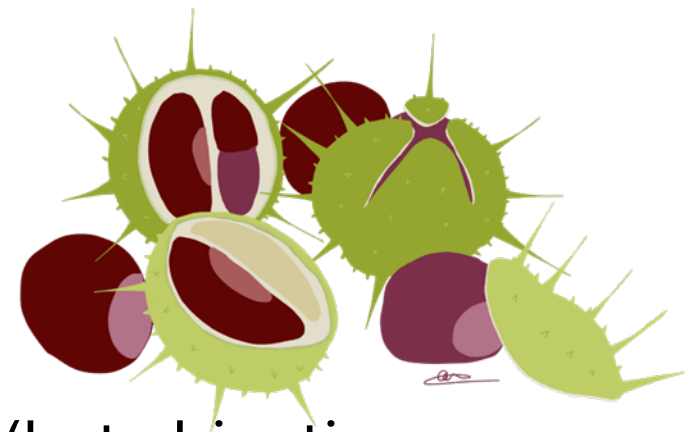
- Jenny Slatman, zelf fysiotherapeut en momenteel hoogleraar Medical and Health Humanities in Tilburg, richt zich op lichamelijkheid in de hedendaagse wereld.
- In mijn woorden: nieuwe ideeën blijven vastzitten in de dualiteit van lichaam en geest; eerst was er alleen geest, nu is alles materie.
- Slatman vertrekt vanuit het ‘ik kan’. Volgens haar laat dit de vraag naar ziel en chemische processen buiten beschouwing en richt het zich op de praktijk. Toch is ook dit een verhaal. Mensen hebben verhalen nodig om hun plek in de wereld te begrijpen, het verleden te verklaren en een toekomst te kunnen voorstellen.

Nieuwe verhalen en nieuwe vragen: Wie bewoont mijn lijf?

- Haraway, Deleuze en Guattari en Sheldrake (Merlin) zijn nu op weg naar het verhaal van het 'Nieuw materialisme'.
- Dat wil onder andere zeggen dat 'het ik' niet meer een vaste identiteit is die een afgesloten lichamelijke identiteit (mijn lichaam) kan bewonen.
- Mij lichaam is materie. Alle materie is in beweging en doet dingen. Dat wat ik 'mijn ik' noem gaat daar niet perse over. Wellicht is 'het ik' het product van deze materie en dus ondergeschikt aan de delen waaruit het is opgebouwd. Veel van die delen interacteren met elkaar en de buitenwereld. Er komen vreemde dingen binnen die vervolgens niet onderscheidbaar opgaan in wat ik 'mijn ik' noem.

Het verhaal

- Merleau-Ponty maakt een onderscheid tussen Körper (het objectieve lichaam) en Leib (het ervaren lichaam).

Nancy was een Franse filosoof die een harttransplantatie onderging.

- Het nieuwe hart is:
- **intiem** (het klopt in hem) = Leib
- **vreemd** (het behoort niet volledig tot hem) = Körper
- Dit resulteert in een ervaring van **vervreemding van het zelf**:
Hij vraagt zich af: "Wie ben ik, als mijn hart niet mijn eigen hart is?"
Tegelijkertijd ontdekt hij dat er altijd een spanning bestaat tussen vreemdheid en eigenheid.

Filosofie tussen lichaam en geest en narratief

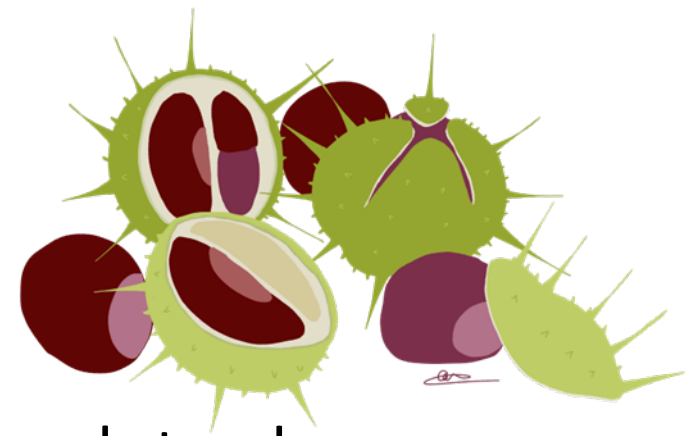
Slatman stelt: "Allereerst ga ik ervan uit dat het *eigen* lichaam niet alleen een Körper (ding) is, maar ook een Leib (doorleefd lichaam). Ten tweede beweer ik dat de zwaarte, het machinale of simpelweg het Körperliche niet uitsluitend negatief gewaardeerd moet worden, zoals Plato dat doet (en bijvoorbeeld ook Sartre).

De dingmatigheid van het lichaam is geen aspect waarvan we ons moeten distantiëren – al zou dat al mogelijk zijn. Om een goed begrip van *onzelf* te krijgen, is het juist essentieel te beseffen dat die vreemde dingmatigheid bij ons hoort, van ons is, en onontvreemdbaar is."

Binnen de relatie tussen lichaam en geest blijkt dat niet alleen de feiten van belang zijn: ook het verhaal, de techniek en onze omgeving spelen een grote rol.

Verhalen hebben invloed

- In vroegere opvattingen, waarin goddelijke ingrepen centraal stonden, werd ziekte of het ervaren van bepaalde gevoelens gezien als noodlot. Later ontstonden er verhalen over beproevingen, maar ook over schuld.
- Tegenwoordig draait het om diagnose. Denk aan volwassenen die veel belang hechten aan diagnoses zoals ADHD of autisme. Hun vaardigheden veranderen misschien niet, maar hun verhaal en daarmee hun plaats in de wereld wel.
- Daarnaast zijn er verhalen over vrije keuzes: van kleine maar bepalende handelingen zoals een bezoek aan de tandarts of het kiezen van een kapsel, tot ingrijpende operaties zoals geslachtsveranderende behandelingen.

Menselijk lichaam als 'assemblage'

- DNA, darmflora, mineralen, spieren, vet enz. enz.
- Tegenstrijdige krachten kun je waarnemen, soms doet je lichaam dingen die niet goed zijn voor het geheel.

De grenzen van je lichaam
zijn poreus.

Beelden hebben invloed

Zonnekoning
Lodewijk XIV

<https://www.vosschoenmode.nl/c-4801946/man-wat-een-leuke-hakken-heb-je-aan/>

<https://www.gettyimages.be/fotos/young-franklin-d-roosevelt>

Beelden van hoe mannen en vrouwen er uit horen te zien, leveren vaste ideeën op, maar blijken zó veranderlijk.

Emancipatie en reïficatie?

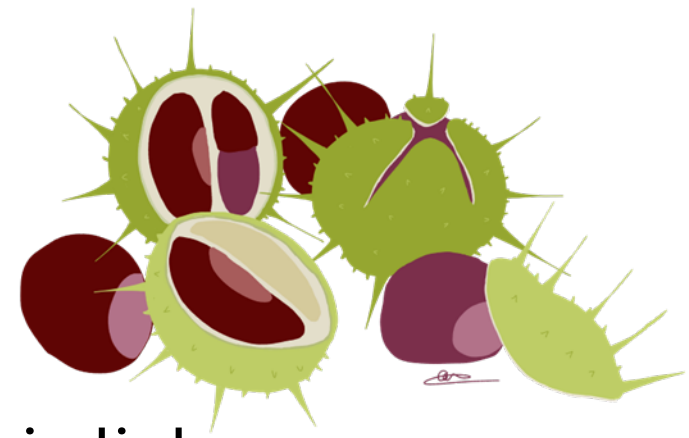
<https://venlogezond.nl/100-jaar-woorden-fit-en-gezond/>

<https://www.droogtrainenacademie.nl/krachttraining-na-je-40-ste-is-een-must%E2%80%A8/>

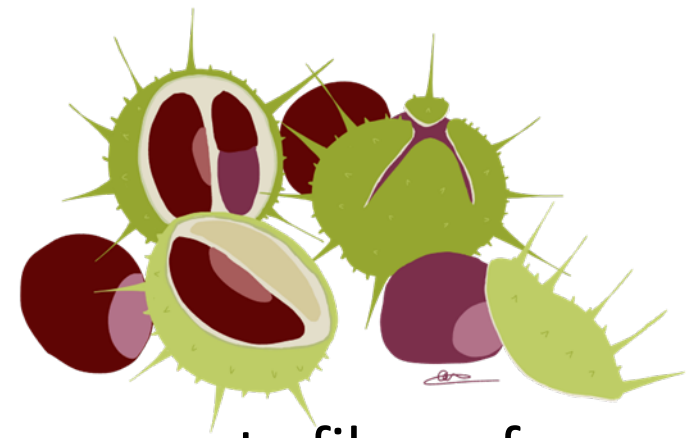
Disappearance en Dysappearance volgens Slatman

- **Disappearance** verwijst naar het moment waarop je lichaam afwezig lijkt in onze activiteit omdat alles soepel verloopt. Het gevoel van ‘ik kan’ wordt dan sterker.
- **Dysappearance** daarentegen is wanneer je het lichaam op een negatieve wijze ervaart, wat vaak voorkomt bij ziekte of beperkingen.
- Wat Slatman niet benoemt, is het fysiek prettig ervaren van het lichaam: het genieten van de wind door je haren op een schommel, het zout op je tong aan zee, of een aangename aanraking zijn ook lichamelijke ervaringen.

Anders zijn en dysappearance

Fanon, bekend van *Black Skin, White Masks* uit 1952, was een zwarte filosoof die uitgebreid schreef over wat het betekent om zwart te zijn in een overwegend witte samenleving. Hij bespreekt hoe het lichamelijke ervaren worden als zwart, een vorm van ‘dys-appearance’ is. Je kunt niet zomaar uitschakelen dat je bekeken wordt als zwarte, of dit nu positief of negatief is; die lichamelijke discriminatie blijft aanwezig. Hij noemt dit het ‘zijn voor de ander’.

In *Americanah* van Chimamanda Ngozi Adichie laat de schrijfster zien hoe iemand verandert wanneer diegene in een wereld stapt waar hij of zij voor anderen vooral ‘de zwarte’ is. De hoofdpersoon is een vluchteling uit Nigeria die eerst naar de VS verhuist en later naar het Verenigd Koninkrijk.

Mannen- en vrouwenlichamen

‘Gooien als een meisje en zitten als een jongen’

- We hebben er allemaal direct een beeld bij zo blijkt uit onderzoek.
- Dat is deel van een narratief: je kunt als meisje wellicht heel goed gooien, maar als je dat doet verlies je iets van je vrouwelijkheid. Het is opvallend dat het nog maar kort toegestaan is dat vrouwen voetballen op niveau. En wat zegt het dat lesbische vrouwen zichtbaar aanwezig kunnen zijn in het voetbal, in tegenstelling tot de homoseksuele mannen die in het mannenvoetbal juist lijken te verdwijnen.
- ‘De vrouw’, zegt de Beauvoir, is vaak een object door haar lichaam’.

Lichaam als object en als deel van een verhaal

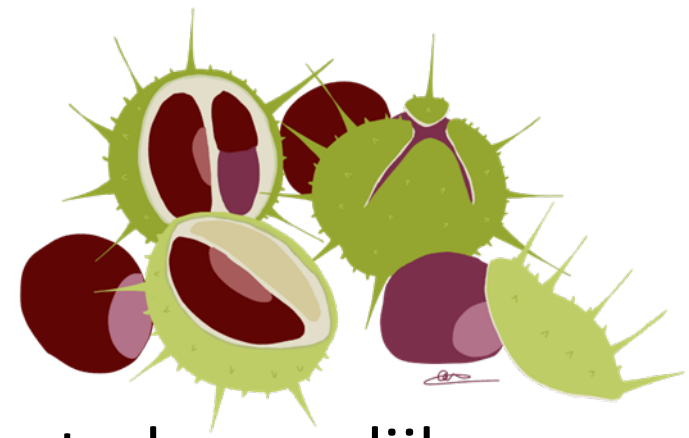
- https://www.google.com/search?q=De+Always-reclame+%E2%80%98Like+a+girl%E2%80%99&rlz=1C1GCEA_en_NL1180NL1180&sourceid=chrome&ie=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:43b032b1,vid:joRjb5WOmbM,st:0
- Het verhaal van de manosphere doet nu iets met het mannenlichaam.

Nu gesprek en dan lunch om 12.30

Gesprek/dialogoog

- Dialoog is geen debat waarin je je eigen standpunt zo sterk mogelijk verdedigt, en ook geen discussie waarbij je probeert de ander te overtuigen van jouw gelijk.
- Het doel is om onze gedachten met elkaar te delen om samen tot meer inzicht te komen.
- Luister aandachtig en stel vragen als iets onduidelijk is. Stop niet met luisteren zodra je iets bedenkt wat je wilt zeggen. Het is prima om het oneens te zijn, maar probeer te luisteren naar de nieuwe perspectieven die worden aangeboden, zonder meteen te oordelen of af te wijzen. Wees nieuwsgierig.